

De inflatie van het levensverhaal

Biograaf, stap uit dat leven

opinie De biografie dreigt aan z'n eigen populariteit ten onder te gaan. En ook 'life writing' bedreigt het genre. Wat te doen?

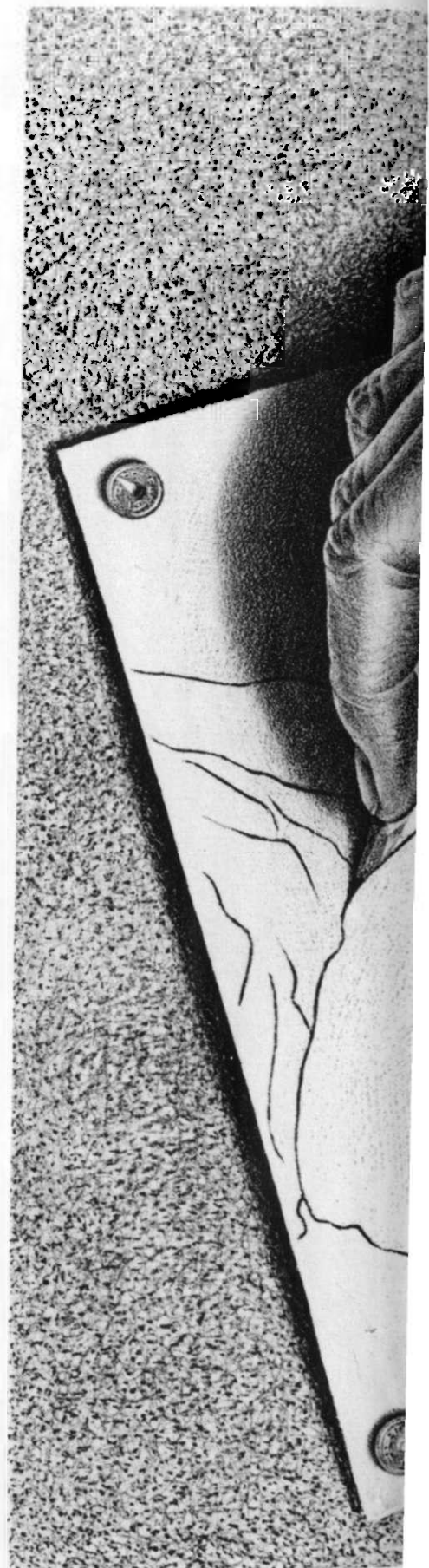
door Hans Renders

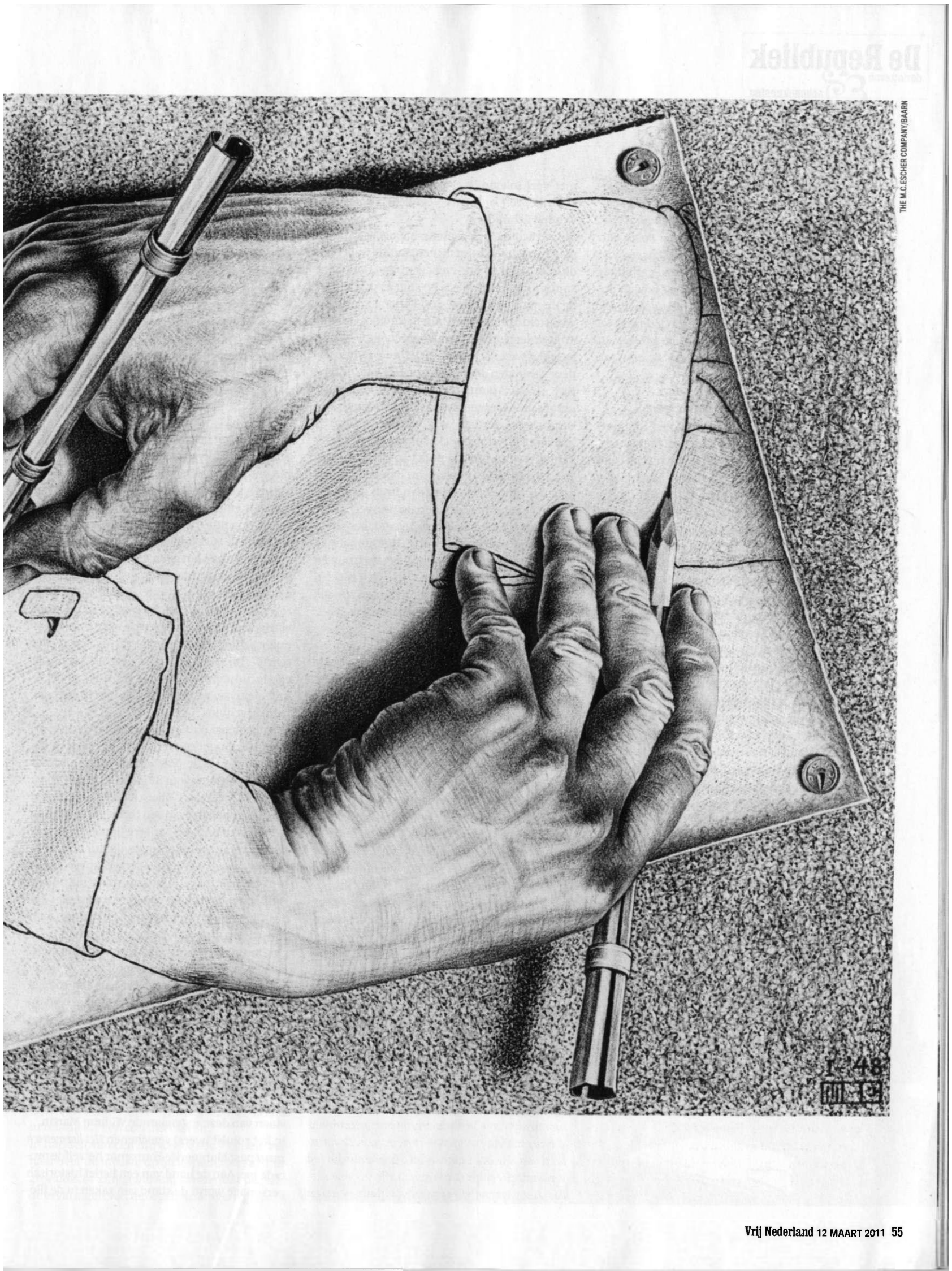
Het Boekenweekthema 'Curriculum Vitae – Geschreven portretten' dekt een breed scala aan boeken: van journalistiek tot literair en van non-fictie tot fictie, zo meldt de CPNB op haar website. 'De biografie, het genre dat het afgelopen decennium een glorieus doormaakte, blijft de show stelen.' Dat laatste is nog maar de vraag. De biografie is zo populair dat het genre over de kop lijkt te gaan. Dat begint al met de termen-inflatie. Aan de lopende band verschijnen boeken met het woord 'biografie' in de titel die helemaal niets met een 'geschreven leven' te maken hebben. Zo verschenen het afgelopen jaar biografieën van dorpen, omroepen, ziekten en ondernemingen. Verzamelbundels over voetballers, volkszangers en koks worden ook stevast biografie genoemd. Alleen al afgelopen maand doken in de Nederlandse boekhandel vier boeken op die in hun titel refereren aan de biografie maar daar nadrukkelijk niets mee te maken hebben: Suzanna Jansens *De hemel is goud*. *Biografie van een race* gaat over een autorace in Frankrijk op 23 mei 1903; Simon Sebag Montefiore, die overigens een prachtige biografie van de jonge Jozef Stalin schreef, presenteert zich nu met het boek *Jerusalem*. *The Biography*; Hugh Aldersey-Williams schreef *Periodic Tales. The Curious Lives of the Elements* en Patrick French kwam met *India. An Intimate*

Biography of 1.2 Billion People. De boeken waarin de biografie van een gebouw wordt gepresenteerd zijn niet meer te tellen, slechts één voorbeeld is *Vijverdalen Maastricht: psychiatrie en huisvesting*. *Biografie van een gebouw 1969-2007* van Annemieke Klijn.

Het is een trend die je in Angelsaksische boekhandels al langer ziet. Hadden de grote Amerikaanse boekhandels tot voor een paar jaar geleden een aparte tafel en bijbehorende kast voor 'Biography' waar je inderdaad biografieën vond, al snel werden daar de fitnessboeken van Barbra Streisand en vele autobiografieën bijgelegd. We moeten dan denken aan zeer goed verkochte boeken als *How to Make Love like a Porn Star*. *A Cautionary Tale* van Jenna Jameson, *Autobiography of a Female Slave* van Martha G. Browne en *The Autobiography of an Ex-Colored Man* van James Weldon Johnson. Die laatste twee titels kunnen geschaard worden onder het fenomeen levensverhalen, vaak gebaseerd op autobiografische bronnen, zoals de familiegeschiedenis geschreven aan de hand van een schoenendoos met documenten of de 'waar gebeurde roman' die steunt op de briefwisseling van een meisje uit Westerbork.

Werkelijk talloos zijn de familiegeschiedenissen die de afgelopen jaren in Nederland verschenen: Ursula den Tex' *Erfgenamen. Het verhaal van een Nederlandse familie van aanzien en vermogen*, Kristine Groenharts *Leer mij je liefhebben. Het bewogen leven van een domineesvrouw en*

Teuntje Klinkenberg's *De methode Coué*. Een familiegeschiedenis zijn slechts enkele voorbeelden die in de slipstream van bestsellers als *Het zwijgen van Maria Zachea* en *Anna Boom* van Judith Koelemeijer en Suzanna Jansens *Het Pauperparadijs* verschenen. En zoals altijd als iets populair wordt, verschijnen er how-to-do-boeken, deze maand alleen al twee: Ernst Bohlmeijers en Gerben Westerhofs *Op verhaal komen*. Je autobiografie als bron van wijsheid en Tanny Dobbelaars *Familieverhalen*. De kunst van het schrijven over je naasten.

Ideologisch commentaar

Je kunt een opvatting hebben over dit soort boeken, hun opkomst en populariteit is een natuurverschijnsel waar je van houdt of niet. Maar er is een andere variant van levensbeschrijving die het genre biografie definitief over de kop kan helpen: *life writing*. Een vage term die staat voor een genre dat razend populair aan het worden is. Volgens *life writers* zelf valt de biografie hier ook onder, maar de praktijk wijst uit dat het vooral om becommentarieerde autobiografieën, memoires, dagboeken, brieven en zo meer gaat die ons wijzen op het grote onrecht dat in de wereld bestaat. Het is dus niet zozeer een vormtechnisch genre, maar eerder een doel, een ideologie. Het betreft vaak teruggevonden autobiografica die door een life writer integraal worden uitgegeven en van een ideologisch commentaar voorzien. De Britse biograaf (van onder meer Lytton Strachey en Bernard Shaw) Michael Holroyd schreef op 7 november 2009 in *The Guardian*: 'Life Writing has a different agenda and concentrates principally on people who belong to and represent categories or classes of people who have been victimised in the past. It offers retrospective justice.'

Wereldwijd ontstaan de laatste paar jaar aan tientallen universiteiten centra van *life writing*. Onderzoekers uit de hoek van *cultural studies*, genderonderzoek, algemene literatuurwetenschap, sociologie en psychologie houden zich in die centra bezig met het bestuderen van persoonlijke levens aan de hand van egodocumenten en uit de resultaten van hun onderzoek blijkt stevast dat diegenen die deze egodocumenten produceerden het slachtoffer geworden zijn van hun maatschappelijke context. In de wereld van *life writing* bestaat onvrede over het onrecht uit het verleden en daarom is de neiging die te corrigeren groot. Dat zorgt voor een gevarieerde stroom van publicaties waarin allerlei therapeutische teksten

met veel inlevingsvermogen voor een zogenaamde, ten onrechte verzwegen waarheid worden gehouden.

Die wens om via de wetenschap de geschiedenis te corrigeren komt uit een traditie waarvoor de in de jaren tachtig en negentig zo populaire cultural studies de basis heeft gelegd. Veel van de thema's uit cultural studies hebben zich nu genesteld in *life writing*. Alle disciplines worden erbij gesleept, maar opvallend genoeg wordt de geschiedwetenschap nauwellettend buiten de deur gehouden door onderzoekers van *life writing*. En dat is jammer, want juist door autobiografische documenten als een historicus te onderzoeken, worden vaak mooie resultaten geboekt. 'Is het dagboek van deze slaaf representatief voor onze kennis van de slavernij?' Het persoonlijke verhaal zou dan geen norm moeten zijn, maar eerder een bron waarmee vanuit een specifiek deelnemersperspectief het grote geschiedverhaal gerelativeerd, bevestigd of zelfs tegengesproken wordt. Hoe literair ook opgeschreven, de lezer wil wel het vertrouwen hebben dat zo'n verhaal ook op feiten is gebaseerd en niet, zoals *life writing*-boeken zo vaak suggereren: op ervaringen of frustraties.

Dode Engelse militair

Soms hebben we de gelegenheid om een historische gebeurtenis vanuit meervoudig persoonlijk perspectief te lezen. Dat geluk hadden we vorig jaar toen ongeveer tegelijkertijd twee boeken verschenen over Operation Mincemeat, een plan van de Britse geheime dienst om midden in de Tweede Wereldoorlog de Duitsers om de tuin te leiden met een dode Engelse militair. Het lijkt moest aanspoelen aan de kust van Spanje. Het plan was om via de Spaanse autoriteiten dit lijk in handen van de Duitsers te laten vallen, een lijk met persoonlijke en officiële documenten die erop wezen dat de geallieerde invasie niet op Sicilië – zoals de geallieerden van plan waren en zoals Hitler verwachtte – maar op Kreta zou gaan plaatsvinden. De nazi's lieten zich inderdaad op een dwaalspoor brengen en de geallieerde invasie op Sicilië werd een succes.

In de lente van 2010 verscheen van de Britse schrijver Ben Macintyre *Operation Mincemeat* (besproken in VN van 28-8-2010), kort daarna verscheen bij Oxford University Press *Deathly Deception. The Real Story of Operation Mincemeat* van de historicus Denis Smyth. In beide boeken wordt Operation Mincemeat door veel biografisch onderzoek onthuld, en de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog teruggebracht naar een kleinere schaal. Het verschaft ons informatie die door een andere methode dan de biografische onderbelicht zou zijn gebleven.

Als Macintyre een *life writer* was geweest en de

Nooit zullen life writers dagboeken van nazi's bestuderen

dagboeken en later gepubliceerde herinneringen van de diverse betrokkenen niet kritisch aan ons had gepresenteerd, zou er een heel ander verhaal zijn uitgekomen. Mincemeat werd namelijk een succes omdat bijna niemand die aan de operatie meewerkte het hele plan overzag, zelfs de meeste bemanningsleden van de onderzeeër hadden geen idee van wat ze voor de Spaanse kust hadden afgeleverd en de bedenkers van het plan werden nog door de Britse regering gecensureerd toen ze er in de jaren vijftig voor het eerst openlijk over spraken of publiceerden. Dus hoe inlevend Macintyre ook schrijft, hij stelt zich op als een historicus die egodocumenten dankbaar gebruikt maar ze met evenveel gemak ook als onbetrouwbaar terzijde schuift.

M15, de dienst die Operation Mincemeat voorbereidde, ging niet over één nacht ijs. Het lijk, de kort daarvoor overleden sociale outcast Glyndwr Michael, voor de gelegenheid getransformeerd tot Major William Martin, werd in een paar maanden tijd van een complete fictieve biografie voorzien. Achter elke opmerking in de paar brieven en rekeningen die hij op zijn lichaam droeg, werd een werkelijkheid gecreëerd die weliswaar fake was, maar die anderszits zo realistisch en concreet moest zijn dat de Duitse geheime dienst geen enkele argwaan zou krijgen. Dus de foto van zijn vriendinnetje ging terug op een werkelijk bestaand jong meisje dat een vriend 'aan het front' had, de ironische opmerking in een brief van een collega over generaal Montgomery was gebaseerd op het werkelijk bestaande idee dat Monty een beetje last had van overdreven dadendrang. Aan de hand van clues in brieven, kleding en identiteitskaart werd een sociale werkelijkheid geconstrueerd die zich met goed spuurwerk uitstrekte tot zeventwintig getuigen van het bestaan van deze zogenaamde William Martin.

In het zojuist (weer) verschenen *Het hermetisch zwart* past Marguerite Yourcenar hetzelfde procedé toe. Aan de hand van een fictief historisch personage wordt de stand van zaken in de filo-

sofie, de medische wetenschap en de schilderkunst in Europa en het nabije Oosten in de zestiende eeuw doorgrond. In feite werkt Yourcenar als een historicus om de aan haar fantasie ontsproten Zeno van een context te voorzien. Vervolgens werkt ze als een biograaf om dat historische decor te vermensenlijken. *Het hermetisch zwart* is een historische roman, maar iedere biograaf zou dit boek moeten lezen om te zien welke mogelijkheden er zijn om verbanden te leggen tussen het grote verhaal en een individuele deelnemer aan dit verhaal.

In Denis Smyths boek over Mincemeat daarentegen, hoe grondig onderzocht en vaardig verteld ook, wordt Mincemeat als een van de sterke staaltjes van geheime operaties gepresenteerd waar de Britse geheime dienst patent op heeft. Door zich minder te richten op de autobiografische bronnen, heeft hij zijn verhaal naadloos in het grote verhaal over de Tweede Wereldoorlog ingepast, als een representatief bouwsteentje. Niet meer dan dat.

De leugen over de waarheid

Biografieën zijn al te vaak ingezet om het algemene beeld van de geschiedenis te bevestigen. De gebiografeerde staat model voor een verschijnsel, een gebeurtenis of een stroming. Deze opvatting heeft in de loop van de geschiedenis bevestigende biografieën opgeleverd. Dat wil zeggen dat Hitler inderdaad een duivelse politiek voerde, dat Hemingway stoer was en de wielrenner Lance Armstrong een voorbeeld voor alle kankerpatiënten is. Sterker: Hitler is door de biografieën die van hem geschreven zijn, nog slechter geworden, Hemingway nog stoerder en Armstrong een groter vechter dan we al dachten.

Dat is niet zo vreemd, want de keuze om Napoleon, Marilyn Monroe of Charles de Gaulle als onderwerp voor een biografie te kiezen is vaak het resultaat van heersende opvattingen. Over de wijze waarop 'kleine' personen de geschiedenis hebben beleefd, weten we nog te weinig, om de eenvoudige reden dat we weinig weten over andere perspectieven van andere deelnemers aan de geschiedenis dan die van de hoofdrolspelers. Uit *Operation Mincemeat* leren we dat de meeste medewerkers van MI5 een onwettelijk en geromantiseerd beeld van de oorlog hadden, heel anders dan Montgomery of Winston Churchill. Geschiedschrijving vanuit het perspectief van de deelnemer is ook wat de biograaf beoogt. Met andere woorden: wat is de betekenis van het grote geschiedverhaal in relatie tot een concreet leven?

In handen van een life writer zou het hele verhaal over de invasie op Sicilië een vaag achtergronddecor zijn gebleven, zonder dat de lezer de ervaringen van deze geheime agent getoetst

had gekregen aan het grote verhaal over de Tweede Wereldoorlog, zoals Smyth doet, en zonder dat de koffer met autobiografische documenten die Macintyre als uitgangspunt neemt, aan een kritisch onderzoek zou zijn onderworpen.

Er zijn talloze voorbeelden te noemen waarmee geïllustreerd kan worden dat het dominante geschiedverhaal gerelativeerd moet worden. Life writers vertellen het verhaal van minderheden aan de hand van autobiografica van een individu, biografen bestuderen individuen met behulp van alle bronnen die ze kunnen vinden om zo een beter zicht te krijgen op algemene vraagstukken, zonder daarbij, zoals life writers, hun helden noodzakelijk als representatief voor grote groepen te beschouwen. Het resultaat van biografisch onderzoek ligt niet van tevoren vast. Biografie hoeft niet debunking te zijn om toch haar waarde te hebben voor de geschiedenis. Life writers zoeken naar een bevestiging van de sociale representativiteit van een mens uit het verleden, biografen problematiseren die juist. Nooit zullen dagboeken van kinderverkrachters, blanke boeren in Zuid-Afrika, nazi's of CEO's van multinationals door life writers tot onderwerp van studie gemaakt worden. Alsof die geen egodocumenten produceren. Altijd wordt gekozen voor mensen die lijden onder de klimaatverandering, aan

trauma's als gevolg van racisme, oorlog en sociale uitsluiting, mishandelde en verkrachte vrouwen, homoseksuelen, transseksuelen en zo meer.

De biografische traditie, die uitgaat van individuen, is vervangen door aandacht voor miskende personen die staan voor een groep, zoals vrouwen, kleurlingen, travestieten, slachtoffers van de Holocaust en anderen. Wie even langs de websites surft van al die life writing-centra wereldwijd komt studies tegen over 'memoirs by sons about mothers with serious or terminal illnesses', 'Comics and Medicine: The Sequential Art of Illness', 'Displaced Women: Multilingual Narratives of Migration in Europe', 'Performing Identity in Later Life' en last but not least 'The Truth About The Fact'.

Met name dit laatste thema doet het goed onder life writers. De waarheid over de feiten is in hun ogen noodzakelijk persoonlijk. Een kritische toetsing van de ervaren werkelijkheid wordt neerbuigend 'de leugen over de waarheid' genoemd. Iemand die herinneringen als slachtoffer van Jodenvervolgving te boek stelt, wordt volgens ieder weldenkend mens geacht dit uit eigen ervaring te doen. Zo merkte ook Benjamin Wilkomirski (pseudoniem van Bruno Dössekker) toen hij zijn boek *Fragments. Memories of a Wartime Childhood* publiceerde. Onderzoek toonde aan dat Dössekker deze memoires gewoon uit zijn duim gezogen had. Dat vinden life writers ook verwerpelijk, maar wat

Het MI5-team dat Operation Mincemeat leidde. Het gaf een overleden outcast een compleet nieuwe biografie

als Dössekker oprecht *dacht of voelde* dat hij in Polen in een concentratiekamp had gezeten terwijl het evident niet zo was? Voor een biograaf is die gedachte zeer boeiend, maar gewoon historisch onderzoek kan aantonen dat de werkelijkheid anders is dan een egodocument aangeeft. De biograaf past werkelijkheid en opinie over werkelijkheid van zijn hoofdperson aan in een verhaal dat door hem is opgezet. De biograaf voert namelijk een strenge regie over zijn bronnen.

Life writing wil de geschiedenis corrigeren vanuit een ideologisch beeld van hoe de wereld eruit had moeten zien. Bronnen worden daarom bijna als kant-en-klare onderzoeksresultaten gepresenteerd, een historische toetsing van autobiografische documenten met de context wordt niet belangrijk gevonden en daarom wordt er in tegenstelling tot wat biografen doen, geen onderscheid gemaakt tussen gepubliceerde en niet-gepubliceerde brieven en dagboeken, ja zelfs is het onderscheid in de bron tussen fictie en non-fictie niet belangrijk. Met even veel gemak worden Charles Dodgson, die onder het pseudoniem Lewis Carroll *Alice in Wonderland* schreef, en James Barrie, de auteur van *Peter Pan*, door life writers beschuldigd van kindermisbruik (Jacqueline Rose, *The Case of Peter Pan or The Impossibility of Children's Fiction*, 1984) als dagboeken van lesbische leraressen worden ingezet om aan te tonen dat seksuele identiteit een grote rol speelt bij kennisoverdracht (Life Writing Congress: Queer Girls in Class: Lesbian Teachers and Students Tell Their Classroom Stories, IABA Hawaii, 7 juli 2010).

Naast de biografen die de wereld willen verbeteren (wie wil dat niet, maar dient daar de biografie voor?) zijn er ook de biografen die zich literair auteur wanen. Dat laatste stoelt op een misvatting. *Oorlog en vrede* is nog steeds een prachtig boek maar een biografie van Tolstoj die een eeuw geleden werd geschreven, lezen we niet meer. In tegenstelling tot een kunstwerk, althans een succesvol kunstwerk, heeft de biografie een houdbaarheidsdatum die een relatie onderhoudt met de actualiteit. Lezen over het leven van Bismarck heeft nu toch een heel andere functie dan toen deze Duitse staatsman in 1870 een oorlog met Frankrijk aan het voeren was. De uitdaging is de actualiteit uit een bepaalde periode te reconstrueren en tegelijkertijd op transparante wijze blij te geven van de actualiteit waarin de biograaf opereert. Dat klinkt een beetje vaag, maar iedereen zal begrijpen dat in elke tijd andere vragen gesteld worden aan al die vervlogen en gebiografeerde levens. Wat willen wij anno nu van en over hen weten? Zolang de biograaf die vragen weet te stellen en liefst beantwoorden, is de biografie nog een lang leven beschoren. ■

Onthullend!

biografie Sommige biografieën bieden écht de onthullingen die ze beloven. Een selectie.

door Binne de Haan en Hans Renders

Hendrikus Colijn

Ten gevolge van het eerste deel van de biografie van Hendrikus Colijn (*Hendrikus Colijn 1869-1944: Dit leven van krachtig handelen*), minister-president in het interbellum, geschreven door historicus Herman Langeveld en verschenen in 1998, verklaarde toenmalig premier Wim Kok op televisie dat er een onderzoek moest komen. Straten die vernoemd waren naar Colijn dreigden een andere naam te krijgen. Er brak zelfs een kleine *Historikerstreit* uit rond deze biografie. En dat allemaal door het grondige onderzoek van Langeveld, die brieven van de jonge officier Colijn boven water haalde waarover eerdere biografen uit onwetendheid of bewust niet hadden geschreven. Colijn schreef in 1894 aan zijn vrouw: 'Ik heb 9 vrouwen en 3 kinderen, die genade vroegen, op een hoop moeten zetten en ze zoo dood laten schieten.' En aan zijn ouders: 'Ik keerde mij naar achteren om een sigaar op te steken. Eenige hartverscheurende kreten klonken en toen waren ook die 13 dood.' Met zijn openbaring over deze uiterst eierzuchtige mannetjesputter raakte Langeveld vol de nog altijd gevoelige zenuw van het koloniale Nederlandse verleden. (BdH)

Jo Cals

De biografie *Cals. Koopman in verwachtingen 1914-1971* van Paul van der Steen kreeg grote media-aandacht omdat daarin werd verteld dat de vader van Pieter van Vollenhoven ooit even lid was geweest van de NSB. Van der Steen wijdt er gelukkig maar een paar regels aan. Deze biografie van de katholieke premier Jo Cals, als minister van Onderwijs verantwoordelijk voor de Mammoetwet, bevat ook een onthulling over het declareren van Cals. Makkend over zijn gedwongen vertrek uit de politiek na de Nacht van Schmelzer, begon hij te rommelen met declaraties. Hij rekende erop dat men een oud-premier niet op de vingers zou durven tikken, maar het ministerie van Financiën weigerde een rekening van 5200 gulden voor meubilair te voldoen. (HR)

Roald Dahl

Uit *Verhalenteller. Het leven van Roald Dahl*, de biografie die Donald Sturrock eind vorig jaar publiceerde, bleek dat schrijver Roald Dahl (1916-1990) tijdens de Tweede Wereldoorlog bij

de British Security Coordination (BSC) werkte, een schimmig spionageclubje dat de Britse belangen in Amerika moest behartigen. Zo loslippig als Dahl zijn hele leven was, zo discreet was hij over zijn werk voor BSC. Des te knapper van Sturrock dat hij op basis van gesprekken, particuliere correspondenties, archiefonderzoek en wat al niet meer een buitengewoon spannend hoofdstuk over deze periode uit het leven van Dahl heeft geschreven. Met zijn charisma en charme lukte het Dahl vriendschap te sluiten met de Amerikaanse vicepresident Henry Wallace. Dahl wist hem informatie te ontfutselen over de Amerikaanse ambitie om na de oorlog de 'koloniaal overheerste landen' in Azië te helpen bij hun zelfbeschikkingspolitiek. Voor de koloniale grootmacht Groot-Brittannië was dat toen nog een schokkende politieke opvatting. (HR)

J. Edgar Hoover

Uit *J. Edgar Hoover. De man en zijn geheimen* komt de oprichter van de FBI, die het als directeur veertig jaar en acht presidenten lang volhield, naar voren als een perverse manipulator die in ieder mens wel iets subversiefs zag, als je zijn telefoongesprekken maar lang genoeg afluistert. De echte onthulling was dat de ongetrouwde Hoover overdag vervolgde wat hij 's nachts zelf najoeg: homoseksualiteit. (HR)

Anton Philips

Anton Philips (1874-1951) heeft Philips tot een wereldconcern gemaakt. De ontdekking van de getrokken wolframdraad in 1911, die de levensduur van een gloeilamp verlengde, deed de omzet omhoogschieten. Maar het werkelijke succes van het Eindhovense familiebedrijf sproot voort uit Antons strategische maar niet altijd legale werkwijze. Marcel Metzger geeft in zijn biografie *Ze zullen weten wie ze voor zich hebben. Anton Philips 1874-1951* voorbeelden van hoe Philips zich schuldig maakte aan bedrijfsespionage en van geheime financiële transacties. Helemaal spectaculair waren zijn methoden om de internationale markten open te breken met behulp van omgekochte journalisten. Minstens één Franse journalist nam onderhands geld aan om het Philipsconcern in Frankrijk van een gunstige publicitaire omgeving te voorzien. Het is een onthulling die doet vermoeden dat er op dit terrein nog veel onthuld moet worden. (HR)

Cees Fasseur, Geert Mak, Hans Blom, Annejet van der Zijl en Philip Freriks op paleis Soestdijk bij de presentatie van Van der Zijls *Bernhard*. Een verborgen geschiedenis

De Nederlandse biografie

De inhaalslag voorbij

analyse De Nederlandse biografielezer mag niet klagen. Niet alleen is een deel van de 'achterstand' weggewerkt; ook aan biografieën van recent ontslapenen wordt gewerkt.

door Binne de Haan

Sinds de jaren tachtig doet de biografie, een van oudsher omstreden genre, het goed in Nederland. Naast de belangrijke Open Domeinreeks van uitgeverij De Arbeiderspers (vanaf 1982) zette het Prins Bernhard Cultuurfonds in 1988 de publicatie van een reeks biografieën in gang die veel succes zou oogsten. Niet alleen verschenen nu eindelijk levensbeschrijvingen

van belangrijke Nederlandse erfplanters (Drees, Henriette Roland Holst, Menno ter Braak, Anton Philips, Aletta Jacobs); ook de kwaliteit van de Nederlandse biografie steeg.

Critica en biografe Elsbeth Etty verklaarde in 2002 in *NRC Handelsblad* dat de emancipatie van de hedendaagse Nederlandse biografie eindelijk was voltooid. Morele onbevangenheid, controleerbaarheid en een visie op de hoofdpersoon, alle nieuwe Nederlandse biografieën

voldeden volgens haar ruimschoots aan deze eisen. 'Er is – eindelijk, eindelijk – een biografische traditie waarop kan worden voortgebouwd,' verzuchtte Etty.

En inderdaad, wie het rijtje namen doorneemt van mannen en vrouwen van wie bijvoorbeeld het geschiedschrijvende echtpaar Jan en Annie Romein in de jaren dertig al vond dat zij hoog nodig een biografie verdienden, kan vaststellen dat belangrijke leemtes op bekwaame wijze zijn

opgevuld. Van Multatuli, Abraham Kuyper, Pieter Troelstra, Ferdinand Domela Nieuwenhuis, Herman Gorter en Hugo de Groot verschenen volwaardige levensbeschrijvingen, opvallend genoeg vooral in de laatste twee decennia. Ook van Nederlandse premiers en ministers (Cort van der Linden, De Geer, Cals, Luns, Den Uyl) werden in deze periode biografieën geschreven. Kijken we daarnaast naar de werken die nog op stapel staan, dan mag de Nederlandse biografielezer anno 2011 niet klagen. Niet alleen is een deel van de 'achterstand' weggewerkt; ook aan biografieën van recent ontslapenen zoals Pim Fortuyn wordt gewerkt (zie kader).

Verbazing en ongeloof

Reden voor een algehele juichstemming over de Nederlandse biografie? Niet helemaal. Ze staat nog vaak in een kwade reuk. Zo komt af en toe nog het misverstand bovendrijven dat de biografie een populaire vorm van geschiedschrijving met hoge verkoopcijfers zou zijn. In de top-honderd van best verkochte boeken in Nederland speelt ze echter een bescheiden rol, met uitzondering van uitschieters als *Wilhelmina. Krijgshaftig in een vormeloze jas* van Cees Fasseur en recentelijk *Bernhard. Een verborgen geschiedenis* van Annejet van der Zijl. Zelfs in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, landen met gekende biografietradities, loopt de verkoop terug, zo blijkt uit berichtgeving in het Engelstalige nieuwsorgaan voor biografen en uitgever *The Biographer's Craft*.

Wie zoekt naar signalen waaruit blijkt dat de levensbeschrijving in Nederland het goed doet, vindt ze ook. Van berichten die verschijnen op de eerste pagina's van landelijke kranten (de prijswinnende biografe Jolande Withuis gaat het leven van koningin Juliana onderzoeken), of zelfs op de voorpagina (het voorlopig niet verschijnen van het laatste deel van de Reve-biografie van Wop Maas) tot biografen die te gast zijn in *De Wereld Draait Door* (Diaghilev-biograaf Sjeng Scheijen).

Als we de zaken nuchter bekijken, dan blijft Nederland een klein land. Het is nu eenmaal zo dat het aantal gepubliceerde biografieën in landen als Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Duitsland en Frankrijk onmiskenbaar groter is dan in Nederland. In deze landen is het vanzelfsprekend dat er van eenzelfde persoon meerdere biografieën verschijnen. De Nederlandse pu-

blicatiemarkt is kleiner, en ook het aantal onderzoekers en auteurs is beperkter. Het zal dus moeten komen van fondsen en andere initiatieven. Het is bijvoorbeeld te danken aan de Universiteit Utrecht en het Prins Bernhard Cultuurfonds dat als alles volgens planning verloopt in 2013, wanneer de Oranjenomarchie tweehonderd jaar bestaat, wetenschappelijke biografieën van de koningen Willem I, II en III zullen verschijnen. Ook komt er dankzij hetzelfde Cultuurfonds en uitgeverij Balans een nieuwe lichte biografieën in de zogenaamde Sleutelfigurenreeks. Het gaat hier om werken over iets minder bekende protagonisten uit de Nederlandse geschiedenis zoals Jacoba van Beieren, Jacob Cats, Hermannus Boerhaave en Rutger Jan Schimmelpenninck.

De vorig jaar voor het eerst uitgereikte Erik Hazelhoff Biografieprijs heeft de belangstelling voor de biografie verder aangewakkerd. Ook al won de winnaar van deze prijs, Jolande Withuis met haar boek over Pim Boellaard, eerder al de Grote Geschiedenis Prijs. Maar liefst vier van de vijf genomineerde boeken voor deze prijs waren biografische studies. Eerder kaapten Frits van Oostrom met *Maerlants wereld* (1996) en Dik van der Meulen met zijn biografie van Multatuli (2002) al de AKO Literatuurprijs weg voor de neus van romanschrijvers. De nominatie voor dezelfde prijs in 1991 van Michel van der Plas voor zijn Gezelle-biografie zorgde toen nog voor verbazing en ongeloof.

Vlinderbiografieën

En nog steeds is de merkwaardige opvatting dat biografieën ook wel als halve romans kunnen worden beschouwd springlevend. Er is in de afgelopen decennia in Nederland op gezette tijden gedebatteerd over de biografie maar het debat bleef vaak steken bij de vraag of ze nu wel of niet als een 'literair genre' moet worden beschouwd. Bekende biografen als Willem Otterspeer (W.F. Hermans) en biograaf in spe Arie Storm (Frans Kellendonk) lieten weten dat een biograaf in hun opvatting vooral een schrijver dient te zijn. Zeeman hekelde de gesubsidieerde en met prijzen beloonde Nederlandse biografen, die volgens hem slechts gebeurtenissen achter elkaar plaatsten en als enige ambitie hadden daarin volledig te zijn. Zeeman chargeerde uiteraard, maar helemaal ongelijk had hij niet. In geval het de eerste biografie van een persoon is, wat in Nederland nog vaak het geval is, dan bestaat inderdaad vaak de neiging om het bestudeerde leven vooral op documentaire wijze weer te geven, waarmee dan een zogenaamde 'feitenbiografie' bedoeld wordt.

Wat staat er op stapel?

Hoewel een voorbehoud wat betreft aangekondigde biografieën geen overbodige luxe is – de eeuwige biograaf is onderhand zelfs een gemeenplaats geworden – kan er toch uitgekeken worden naar enkele veelbelovende dan wel in een andere vorm interessante studies die voor de komende jaren op de planning staan. Een speciale vermelding verdient *Buitenhof*-redacteur Leonard OrNSTEIN die bezig is met een biografie van Pim Fortuyn (1948-2002). Andere belangwekkende biografieën die binnenkort of voor de komende jaren op stapel staan, zijn die van:

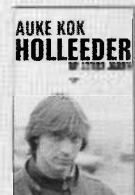
- F.B. Hotz (1922-2000), schrijver, door Aleid Truijens
- Jan Wier (1515?-1588), arts en auteur, door Vera Hoorens
- Marga Klompé (1912-1986), politica, door Gerard Mostert
- Simon Hendrik Spoor (1902-1949), legercommandant, door Jaap de Moor
- Ferdinand Domela Nieuwenhuis (1846-1919), politiek leider, door Jan Willem Stutje
- Loe de Jong (1914-2005), historicus, door Boudewijn Smits
- Willem Schermerhorn (1894-1977), minister-president, door Herman Langeveld
- Willem I (1772-1843), Willem II (1792-1849) en Willem III (1817-1890) door respectievelijk Jeroen Koch, Jeroen van Zanten en Dik van der Meulen
- W.F. Hermans (1921-1995), schrijver, door Willem Otterspeer
- Wilhelmina J. Bladegroen (1908-1983), hoogleraar orthopedagogiek, door Mineke van Essen
- Kees Boeke (1884-1966), pedagoog, door Daniela Hooghiemstra

Een onderscheid maken tussen enerzijds de gedocumenteerde, wetenschappelijke biografie, die soms zelfs als negentiende-eeuws wordt voorgesteld, en anderzijds de moderne, literaire biografie lijkt echter vruchteloos. Biografie-propagandist en grondlegger van de Open Domeinreeks Martin Ros sprak in dit verband ooit van 'beverbiografieën' en 'vlinderbiografieën'. Nederlandse biografieën uit de laatste twee decennia tonen aan voor een groot deel de inhaalslag en ook deze discussie voorbij te zijn: in de combinatie documentatie en visie wordt steeds vaker een vruchtbaar evenwicht gevonden. Ook de toekomstige biografieën van W.F. Hermans en Frans Kellendonk zullen niet om de banale feiten van de werkelijk geleefde levens van hun hoofdpersonen heen kunnen. Hoe goed geschreven wellicht ook. ■

Biografieën

Auke Kok Holleeder. De jonge jaren
★★★★☆
door Jeroen Vullings

Iedere misdadiger is een kind geweest, maar de jeugdfoto's van Willem Holleeder in Auke Koks biografische schets *Holleeder. De jonge jaren* zijn opmerkelijk. Bij een luidt het onderschrift: 'Wimpie Holleeder met tijdschrift, omringd door jongens op speelplaats Anjelierstraat, omstreeks 1965'. Een keurig jongetje, de ogen neerwaarts gericht, haren gekamd, leest zocht een tijdschrift, te midden van bengels die géén lezertjes lijken, zelfs niet in spe. Een paar jaar later staat hij op een klassenfoto pal in het midden, al iets meer een binke en zulke jongens zijn aan hun positie verplicht in het midden te staan. Leuk ventje. Heel anders dan zijn latere gabber-in-crime Cor van Hout; op een mavoklassenfoto (1972-1973) oogt die toen al hard en naar. De verklaringen voor Holleeders loopbaankreeze in Koks populair geschreven boek zijn talrijk: Willems vader was een mepprager, tirannieke alcoholist, onberekenbaar in z'n gedrag – onveilige omgeving dus voor een kind. Hij kreeg foute vrienden, frequenteerde foute kroegen ('Het Biggetje') en ontwikkelde z'n spieren. Maar vooral: hij groeide op in (toen nog) volksbuurt De Jordaan, waar ze zaken wel eventjes op hun eigen manier, onderling regelden. Zo begon 't. *De Bezige Bij, 271 p., €18,90*

Nigel Hamilton American Caesars. Lives of the US Presidents from Franklin D. Roosevelt to George W. Bush
★★★★★
door Hans Renders

Een van Amerika's beroemdste biografen is de van oorsprong Engelse Nigel Hamilton. Hij publiceerde biografieën van veldmaarschalk Bernard Montgomery, Bill Clinton en het eerste deel van de geruchtmakende biografie van John F. Kennedy. In plaats van het slotdeel te schrijven, heeft Hamilton nu een speciaal soort groepsbiografie samengesteld. In profielen van elk zo'n veertig pagina's worden twaalf Amerikaanse presidenten zoals Dwight D. Eisenhower, Richard Nixon, Jimmy Carter en Ronald Reagan in een rangorde gezet. Bush Jr. eindigt met stip onderaan, Franklin D. Roosevelt is volgens Hamilton de beste. De titel *American Caesars* is niet alleen een verwijzing naar Suetonius, die de eerste twaalf keizers van Rome beschreef, maar ook een definiëring van het presidentschap sinds de Amerikanen in 1941 (onder Roosevelt)

Oprah, ongeautoriseerd De waarheid hoeft geen zegen

biografie Oprah was niet blij met wat de fameuze Kitty Kelly over haar schreef.

door Hans Renders

In de Amerikaanse wereld van de biografie is ze een fenomeen waar niemand omheen kan: Kitty Kelly. Doorgaans wordt ze 'gossip queen' genoemd, maar ondertussen stonden vijf van de acht biografieën die ze tot nu toe publiceerde op de eerste plaats van de bestsellerlijst van *The New York Times*.

Ooit was deze in 1942 geboren megaster secretaresse van een senator en journalist bij *The Washington Star*. Ze noemt zichzelf onderzoeksjournalist en schrijft boeken over nog levende beroemdheden. Haar eerste biografie, *Jackie Oh!* (1978) was inderdaad een roddelachtig boek over Jacqueline Kennedy Onassis, maar daar leende het onderwerp zich ook voor. Dat gold nog meer voor haar volgende bestseller over Elizabeth Taylor, maar in 1986 liet ze zien dat ze wel degelijk een *muckraker* was, iemand die vuil naar boven kon halen. In haar *Unauthorized Biography* van Frank Sinatra wist ze de al jarenlang circulerende geruchten dat de populaire zanger nauwe banden met de mafia had overtuigend te onderbouwen. Dat lukte haar door iedereen die in het verleden ooit met Sinatra van doen had gehad te spreken en veel rechtbankarchieven uit te pluizen. Dit bracht haar tot een bron die precies uit de doeken deed hoe het met die banden zat en hoe het Sinatra gelukt was om dossiers uit de archieven te laten verdwijnen.

Waarom had de medewerker van een federale rechtbank dat nooit eerder naar buiten gebracht? 'Because nobody ever asked me before.' Sinatra besteedde miljoenen aan advocaten die eerst het boek probeerden te laten verbieden, vervolgens om allerlei zegspersonen waarop Kelley zich baseerde in het openbaar iets anders te laten zeggen. Toen dat niet het gewenste resultaat had, probeerden ze Kelley wegens smaad te laten veroordelen. Allemaal niets van terechtgekomen en het maffiaverhaal is voor altijd aan Sinatra blijven kleven. Er volgden biografieën van Nancy Reagan en het Britse koningshuis. Dat waren lekker lezen-

Lezers voelden het als verraad om dit boek nog te lezen

de boeken, maar de kwaliteit ervan was toch eerder dat de biograaf allerlei geruchten tot feiten wist te verheffen dan dat we werkelijk iets nieuws hoorden. Het werden verkoopknallers. Met *The Family. The Real Story of the Bush Dynasty* uit 2004 wist Kelley weer een politiek relevant boek op haar naam te zetten. Toch moest ze bakzeil halen omdat haar bronnen die vertelden dat George Bush junior en zijn broers cocaine hadden gebruikt, op Camp David nog wel, zich uiteindelijk niet met naam en toenaam

Kitty Kelly: moedige en verstandige gossip queen

durfden uit te spreken. Enkelen ontkenen later zelfs ooit met haar gesproken te hebben. Onlangs publiceerde Kelley een artikel in *The American Scholar*, een driemaandelijks opinietijdschrift over literatuur, kunst en wetenschap dat iedere biograaf en lezer van biografieën zou moeten lezen. De titel *Unauthorized, But Not Untrue* mag een open deur lijken, maar het verhaal erachter is onthullend. Nadat Kelley vorig jaar haar biografie van Oprah Winfrey publiceerde, bleek dat veel lezers niet precies weten wat een biografie is. Het management van Oprah verkondigde dat de biografie van Oprah 'unauthorized' was en die mededeling werd een mene tekkel. De bekende televisiester had niet aan het boek meegewerkt, haar zegen er niet aan gegeven, dus moest het boek geboycot worden. Lezers voelden het als verraad om dit boek nog te lezen. De bekende interviewer Larry King hield zijn deurt dicht voor Kelley omdat hij zijn goede relatie met Oprah niet op het spel wilde zetten. Barbara Walters vertelde in haar populaire *Today Show* dat ongeautoriseerde biografieën alleen geschreven worden 'to dig dirt'. Geen van de stations die de *The Oprah Winfrey Show* uitzenden, nodigde Kelley nog uit om in een nieuws- of amusementsprogramma over haar biografie te komen praten.

Geschreven door inktkoelies

De macht van Oprah reikt ver, zoveel is duidelijk. Maar de boycot van Kelley's boek maakt ook nog iets anders duidelijk. Een biografie wordt door velen gezien als een soort hulding, een monument voor bewezen diensten. Een biografie is, volgens deze overtuiging, dus in feite een autobiografie geschreven door ie-

★★★★☆
Kitty Kelly, 'Oprah. Een biografie', vertaling Bep Fontein, Edwin Krijgsman, Willem van Paassen, Maarten van der Werf en Joost Zwart, Sijthoff, 522 blz., € 24,50

mand anders. Duizenden amechtige fans van Oprah zijn er oprecht van overtuigd dat een biografie van hun idool niet goed kán zijn als ze er zelf niet aan heeft meegewerkt. Wie weet nu beter dan Oprah zelf hoe het zit? Kelley heeft daar een gezonde afwijkende mening over. Zonder *The Price of Power. Kissinger in the Nixon White House* van Seymour Hersh, zo schrijft ze in haar artikel in *The American Scholar*, hadden we niet zo duidelijk gezien hoe de regering werd gemanipuleerd door één man, hadden we niet geweten hoe de geheime bombardementen in Vietnam door Nixon georkestreerd werden. En reken maar dat Kissinger juist daarom die biografie nooit geautoriseerd zou hebben. 'I believe that the best way to tell a life story is from the outside looking in, and so I choose to write with my nose against the window rather than kneel inside for spoonfeedings.'

Kelley mag dan een gossip queen zijn, haar principiële keuze tegen de geautoriseerde biografie is moedig en verstandig. Met haar reputatie is het niet moeilijk zogenaamde geautoriseerde biografieën te schrijven. Dat zou betekenen dat ze als ghostwriter van celebrities zou optreden, en geen letter zou kunnen publiceren zonder de goedkeuring van diegene over wie ze schrijft. Geautoriseerde biografieën zijn in werkelijkheid hagiografieën, geschreven door inktkoelies die scherp in de gaten houden dat ze in de gunst van hun beschreven object blijven. Als de biografie van Oprah Winfrey geautoriseerd was geweest, hadden we alles moeten missen wat dit boek juist zo boeiend maakt.

Oprah is een rolmodel voor miljoenen vrouwen. Dat heeft ze kunnen worden door een strakke regie te voeren over het beeld dat van haar bestaat. Door de sterke morele oordelen die ze verkondigt, door haar niet aflatende strijd voor openheid over familieperikelen en seksuele mores en door haar trots op haar Afro-Amerikaanse achtergrond is ze een rolmodel geworden. Dat ze zichzelf als tiener prostitueerde, een kind heeft geboord van wie ze zelf niet wist wie de vader was, haar zwart-zijn een ramp vond en zelfs loog over wie haar echte vader is, weten we nu uit deze biografie: unauthorized, but not untrue. ■

besloten zich als een wereldmacht op te stellen en de Europeanen te hulp te schieten in hun strijd tegen nationaal-socialisme en communisme. In dit indrukwekkende boek wordt politieke geschiedenis (mede) verklaard uit biografica. Van invloed op de Amerikaanse geschiedenis is bijvoorbeeld dat Jacqueline niet John F.'s grote liefde was, Nixon een leugenaar bleek en Jimmy Carter met al zijn goede eigenschappen geen slimme mensen in zijn omgeving duldde. *The Bodley Head, Londen, 596 p.*

Maartje Brattinga en Jacques Dane In sloot en plas. Leven en werk van illustrator M.A. Koekkoek (1873-1944)

★★★★☆
door Hans Renders

De familie Koekkoek is de grootste schildersfamilie uit de Nederlandse geschiedenis. Johannes Koekkoek (1778-1851) was een bekende landschapsschilder, evenals zijn nazaten in vier generaties. Over een van hen, Marinus Adrianus (1873-1944), schreven Maartje Brattinga en Jacques Dane een biografie die tevens als catalogus fungeert bij een tentoonstelling (vanaf 21 maart in het Nationaal Onderwijsmuseum, Rotterdam). Marinus is bekend vanwege de schoolplaten die hij voor uitgeverij Wolters schilderde. Tot in de jaren zeventig sierden ze menig klaslokaal. Dit boek, met vele foto's, is daarom een feest van herkenning. Prachtig zijn de romantische tekeningen van kevers, vissen, vogels, bomen en alles wat groeit en bloeit. Alles tot in de kleinste details wetenschappelijk verantwoord. Koekkoek overleed in 1944. Vervolgens gebeurde er iets gekks. In diverse studies dook zijn naam op als collaborateur. Hij zou actief zijn geweest voor het gelijkgeschakelde Nederlandsch Arbeidsfront, het omslag gemaakt hebben van de antisemitische uitgave *Uit den taamoed* en zo meer. En wat blijkt nu: de M.A. Koekkoek die collaborateerde was de zoon van de schoolplatenillustrator. Een kleine onthulling is ook een onthulling. *Omniboek, 128 p., € 24,95*

Klaus Kreiser Atatürk. Een biografie
★★★★☆
door Harm Ede Botje

De grote kracht van *Atatürk. Een biografie* is dat auteur Klaus Kreiser zich vrijwel uitsluitend op Turkse bronnen heeft gebaseerd. De Duitse emeritus hoogleraar Turkologie verzamelde een schat aan informatie over Atatürks armoedige jeugd in Saloniki, zijn heldendaden op de slagvelden voor, tijdens en na de Eerste Wereldoorlog als het Osmaanse rijk langzaam in elkaar stort en de (autoritaire) manier waarop

hij Turkije de moderne tijd in loodste. Atatürk omringde zich met een groep vrienden die hij kenden van de middelbare school, van zijn militaire opleiding of van de fronten waar hij vocht. Zij deelden hun modernistische ideeën voor een nationalistische Turkije en bleven elkaar hun hele leven trouw. Ze verzamelden zich in het huis van Atatürk buiten Ankara. De diners bij de grote leider thuis waren legendarisch: hier werden baantjes verdeeld en werd politiek bedreven. In deze biografie wordt de mythische figuur Atatürk een beetje mens, waarvoor de auteur onder meer putte uit 's mans privécorrespondentie. Resultaat: een goed geschreven, bij vlagen meeslepend en doorwrocht boek. Atlas, vertaling J.B. Kanon, 366 p., € 29,95

Tom Segev De nazi-jager. Het leven van Simon Wiesenthal, 1908-2005

★★★★☆
door Hans Renders

De verschijning vorig jaar van *De nazi-jager. Het leven van Simon Wiesenthal* werd overschaduwd door de onthulling dat Wiesenthal financieel gesteund werd door de Israëlische geheime dienst, de Mossad. Wat hadden we dan gedacht? Wiesenthal liet zich wel door meer organisaties betalen, zijn levenslange jacht op voormalige nazi's kostte nu eenmaal geld. In zijn vlot geschreven biografie heeft Segev slechts een halve pagina ingeruimd voor de 'onthulling' die de wereldpers haalde. Boeiender zijn de goed onderbouwde verhalen over hoe Wiesenthal moest opereren om de medewerking te krijgen van regeringen die ideologisch handelen belangrijker vonden dan een bejaarde oorlogsmisdadiger op te pakken. Dat ging soms zover dat de Franse inlichtingendienst willens en wetens nazi's naar Syrië hielp ontvluchten.

Balans, vertaling Kees Meiling en Frans van Delft, 448 p., € 29,95

Margit van der Steen Drift & Koers. De levens van Hilda Verwey-Jonker (1908-2004)

★★★★☆
door Hans Renders

Ze was vijftien jaar lid van de Sociaal-Economische Raad (SER), de eerste vrouw die als socioloog afstudeerde, lid van de Eerste Kamer, lid van talloze besturen van organisaties die de emancipatie van de vrouw nastreefden maar namens haar partij, de PvdA werd ze nooit minister, al zat dat er dichtbij. Margit van der Steen onderzoekt, publiceert en adviseert over seksvraagstukken en

Held met bijl

biografie Vergeten Nobelprijswontvanger

door Henk van Renssen

Gerrit Jan van Heuven Goedhart (1901-1956) was een man die uit woede tot onbezonnen daden kon komen. Zo stapte hij in de maanden nadat Nederland door de Duitsers was bezet vaak 's avonds op de fiets met een bijl achterop. Daarmee hakte hij dan openlijk bordjes met 'Verboden voor Joden' om die hij tegenkwam. Met zo'n impulsief gemoed kom je carrièregevoelens niet altijd ver. Maar Van Heuven Goedhart, die ook bekendstond als charmant en erudiet, vrouwenversierder en onderhoudend gastheer, bracht het tot hoofdredacteur, verzetsstrijder en minister, en nam in 1954 zelfs de Nobelprijs voor de Vrede in ontvangst namens de VN-vluchtelingenorganisatie die hij als eerste Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen vertegenwoordigde. Dat voorkwam allemaal niet dat hij na zijn vroege dood in 1956 in de vergetelheid raakte. Nu is hij daar door journalist Jeroen

Corduener aan ontrukt met de vuistdikke en complete, maar helaas wat droge en opsommige biografie *Riemen om de kin!* Het is niet vreemd dat dit levensverhaal nu is opgetekend, in een tijd van heroplevend nationalisme, met alle aandacht van dien voor de nationale geschiedenis, canons en herontdekte 'helden' uit het verzet zoals Walraven van Hall en Pim Boellaard, die inmiddels al zijn geëerd met biografieën en een tentoonstelling. Maar in dat laatste rijtje past Van Heuven Goedhart niet helemaal. Zeker, hij was een verzetsheld. Maar een van de interessantste punten uit *Riemen onder de kin!* is dat hij zich ook al vroeg tegen een deel van het verzet keerde, tegen de invloedrijke militante types die streefden naar een militair overgangsbewind na de bevrijding, liefst onder leiding van Wilhelmina. Dat is hem niet in dank afgenomen. Van Heuven Goedhart was tien toen zijn vader,

Van Heuven Goedhart als Hoge Commissaris

boekhandelaar te Bussum, opeens besloot in Groningen theologie te gaan studeren om dominee te worden. Hij stortte er zijn gezin mee in armoede. Hier zou de kleine Gerrit volgens Corduener zijn wantrouwen tegen gezagsfiguren hebben ontwikkeld. Hij werd zelf een autoriteit. Na een studie rechten in Leiden en een promotie begon hij in 1925 bij *De Telegraaf*, waar hij in 1930, nog geen dertig, hoofdredacteur werd. Drie jaar later werd hij ontslagen, wellicht omdat hij niet pro-Duits genoeg schreef. Hij ging het *Utrechts Nieuwsblad* leiden, dat hij een van de belangrijkste antinazistische burgerlijke kranten van Nederland maakte, die fel streefde tegen het strenge Nederlandse beleid ten aanzien van Joodse vluchtelingen. In de

★★★★☆
Jeroen Corduener, *Riemen om de kin! Biografie van Mr. Dr. Gerrit Jan van Heuven Goedhart*, Bert Bakker, 640 p., € 49,95

Dronken dichteres

biografie Het rijke leven in Boston

door Hans Renders

William Carlos Williams, Marianne Moore en Elizabeth Bishop waren razend enthousiast over de dichtster Isabella Gardner. Naast vijf poëziebundels werd haar werk gepubliceerd in de *Partisan Review*, *Paris Review*, *The New Yorker* en *Nation*. Ze was van 1951 tot 1956 redactrice van het gezaghebbende tijdschrift *Poetry* en haar werk kreeg lovende kritieken in alle kranten, waaronder de *New York Times Book Review*. En toch is Isabella Gardner (1915-1981) nu totaal vergeten. Dat er onlangs een lijvige biografie van Gardner is verschenen is dus al opmerkelijk, maar dat deze door een Nederlandse biograaf is geschreven, mag helemaal opvallend heten. Marian Janssen is hoofd van het Bureau Internationalisering (dat wel) van de Radboud

Universiteit en schreef twintig jaar geleden het proefschrift *The Kenyon Review 1939-1970. A Critical History*. Een van de minder prominente medewerkers van dit literaire tijdschrift was Elisabeth Gardner. Terwijl Janssen aan haar boek werkte, viel de literaire nalatenschap van Gardner toe aan de Washington University in St. Louis. Die bleek een schat aan informatie te

Isabella Gardner: een zwierig leven in jetsetkringen

J. JESPERSEN

bevatten over deze vrouw uit de Boston high society, een *outgoing* actrice die huwelijk op huwelijk sloot en uiteindelijk een van de best verkochte dichters van de Verenigde Staten werd. Janssen trok de stoute schoenen aan en schreef haar biografie, in een soepel lezend Engels. Gardner leidde in alle opzichten een turbulent leven. Niet alleen omdat ze getrouwd was, dan wel samenleefde of affaires had, met onder andere een Ierse vrijheidsstrijder, een beroemde fotograaf, dito miljonair en schrijver, maar vooral omdat ze (tot 1943) als actrice op Broadway heeft gespeeld, vervolgens een bekende dichtster werd en zo ongeveer permanent met een drankprobleem worstelde. Janssen heeft beduidend meer aandacht voor de voortdurende relatieproblemen van Gardner dan voor haar poëzie. En dat levert een onthullend beeld op van een sociaal milieu in Boston waar kunst, geld en een zwierig leven in jetsetkringen de belangrijkste ingrediënten waren. Gardners grootouders hadden belangen in Amerika's grootste bedrijven, haar vader was bevriend met T.S. Eliot en Walter Lippmann. Een familie om rekening mee te houden dus, en dat bleek toen Elisabeth met een dronken kop achter het stuur zat en een vrouw aanreed.

De macht van de Gardners was zo groot dat de biograaf geen enkel spoor meer in welk archief dan ook over dit ongeluk kon vinden. Er zijn meer geheimen in de familie: Gardners tweede echtgenoot en fotograaf Maurice Seymour had nauwe contacten met de maffia. Hoewel Gardner al in haar studententijd gedichten in jaarboeken publiceerde, verscheen pas in 1956 haar eerste bundel. Het succes was explosief. Leessessies door heel Amerika en Europa deden vermoeden dat haar naam voor goed in de canon van de Amerikaanse literatuur was gebeiteld. Dat bleek niet zo te zijn. De laatste jaren van haar leven sleet Gardner in het Chelsea Hotel in New York, geheel in lijn met de reputatie van dit honk voor hippies en kunstenaars, met veel drank en minnaars. Ze werd er niet gelukkig van. Nog een wonder dat ze rustig is gestorven, met de leesbril op de neus. ■

★★★★☆
Marian Janssen, *Not at All What One Is Used To. The Life and Times of Isabella Gardner*, University of Missouri Press, 377 p., € 24,50

diversiteit, geschiedenis en politiek' en schreef daarnaast deze lijvige biografie van Hilda Verwey-Jonker. Een bewogen vrouw van 1,47 meter lang. Het is een keurig overzicht geworden van het buitensporig drukke leven van Verwey-Jonker. Van der Steen neemt daarbij als uitgangspunt de autobiografie die Verwey-Jonker in 1988 publiceerde. De biograaf vindt het raadselachtig dat deze machtige vrouw zo bescheiden was in deze terugblik op haar leven. Het is inderdaad opvallend dat ze maar een paar regels schreef over haar invloedrijke werk bij de SER. Hoewel niet helemaal duidelijk wordt wat de raadsels in dit leven waren, heeft Van der Steen een informatieve biografie geschreven. Bert Bakker, 597 p., € 49,95

Ad van Liempt Verzetshelden en moffenvrienden

★★★★☆
door Henk van Renssen

Nu eens even geen grijs over de oorlog, maar gewoon zwart en wit. Journalist, historicus en televisiemaker Ad van Liempt, onder meer bekend van de tv-serie *De oorlog*, schetst in *Verzetshelden en moffenvrienden* de levens van zes vrijwel vergeten Nederlanders. Drie van hen waren heel erg goed in de oorlog, de andere drie heel erg fout. Als dit boekje, een jubileumuitgave van de vijftienvingjarige uitgeverij Balans, bedoeld is om te laten zien waartoe Nederlanders allemaal in staat zijn, dat je dus, zoals Máxima al eens zei, niet kunt spreken van de Nederlandse, dan is Van Liempt in zijn opzet geslaagd. Over waarom juist de een dappere verzetsstrijder in de Biesbosch werd en de ander een van de beste vriendinnen van Heinrich Himmler, kom je niet zo veel te weten; Van Liempt laat het bij bondige, vlot leesbare biografietjes. Exemplarische levens, niet meer en niet minder. Balans, 105 p., € 7,95

Howard Sounes Fab! Het leven van Paul McCartney

★★★★☆
door Harm Ede Botje

Wat kun je nog toevoegen aan het levensverhaal van ex-Beatle Paul McCartney wat we nog niet weten? Hij was de meest ambitieuze Beatle, een begenadigde liedjessmid, die John Lennon nodig had om tot echt grote hoogte te stijgen. McCartney had een gelukkig huwelijk met Linda Eastman, trouwde na haar dood met de licht hysterische Heather Mills en dat liep uit op een drama waarover de kranten hebben volgestaan.